

Ijtimoiy muhit elementlari asosida yoshlar ta'limining integrativ modelini ishlab chiqish

Kubayeva Fotima Jamshid qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti 2- bosqich talabasi

Tel:+998883821204

Email:kubayevafotima1@gmail.com

Annotatsiya. Bugungi kunda ta'lim jarayonida yoshlarning muvaffaqiyati faqat akademik ko'rsatkichlarga emas, balki ularning ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqalariga ham bog'liq. Ijtimoiy muhit — oila, maktab, tengdoshlar guruhi, media va raqamli platformalardan tashkil topgan kompleks tizim — yoshlarning ta'lim motivatsiyasi, kommunikativ madaniyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ushbu maqolada ijtimoiy muhitning asosiy elementlari tahlil qilinib, ularning yoshlar ta'limiga ta'siri integrativ yondashuv asosida o'rganiladi.

Maqola doirasida ta'lim jarayonida ijtimoiy muhitning psixologik, sotsiologik va pedagogik komponentlari o'rganilib, ularni birlashtirgan integrativ model ishlab chiqiladi. Bu model yoshlarning o'z-o'zini anglash, ijtimoiy faollik va ta'limga bo'lgan motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada raqamli muhitning yoshlarning ta'lim jarayonidagi ijtimoiy munosabatlarga ta'siri, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishdagi o'rni ham ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot natijalari ta'lim siyosatini shakllantirishda va amaliyotda yoshlar ijtimoiy muhitini yaxshilash, ularning ta'limga bo'lgan munosabatini mustahkamlash uchun asos bo'lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Ushbu integrativ yondashuv ta'lim sohasida yangi pedagogik strategiyalar ishlab chiqish, ijtimoiy muhitni optimallashtirish va yoshlarning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshirish uchun innovatsion ilmiy asos yaratadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy muhit, ta'lim, yoshlar, integrativ model, motivatsiya, raqamli muhit, oila, maktab muhiti, tengdoshlar guruhi, ijtimoiy faollik, pedagogik yondashuv, yoshlar daftari, ta'lim tizimi, shaxsiy rivojlanish.

Kirish. Ta'lim tizimida yoshlarning muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri eng muhim omillardan biridir. Ijtimoiy muhit yoshlarning shaxsiyati, motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, oila, maktab muhiti, tengdoshlar guruhi, media va

raqamli platformalar kabi ijtimoiy muhit elementlari yoshlarning ta'limga bo'lgan munosabatini belgilovchi asosiy manbalardir.

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy muhit doimiy ravishda o'zgarib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va onlayn muloqot vositalari yoshlarning o'rganish usullari va ijtimoiy aloqalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, yoshlar ta'limidagi ijtimoiy muhit elementlarini yagona integrativ model sifatida ko'rib chiqish va ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Ushbu maqolada ijtimoiy muhitning asosiy komponentlari — oila, maktab, tengdoshlar va media — yoshlarning ta'lim motivatsiyasi, kommunikativ madaniyati va ijtimoiy faolligiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganiladi. Bundan tashqari, ijtimoiy muhit elementlarini integratsiyalashgan holda, yoshlarning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini oshirishga qaratilgan model taklif etiladi. Bu yondashuv ta'lim siyosatini rivojlantirish va pedagogik amaliyotni takomillashtirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Nazariy asos

1. Ijtimoiy muhit tushunchasi va uning ta'limdagi o'rni

Ijtimoiy muhit — bu insonlarning o'zaro munosabatlari, ularni birlashtiruvchi madaniy, iqtisodiy, siyosiy va pedagogik omillar majmuasidir. U insonning shaxsiyati va ijtimoiy xatti-harakatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida ijtimoiy muhit yoshlarning bilim olishiga, ularni jamiyatga moslashishiga va shaxs sifatida rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy muhit tarkibiga oila, maktab, tengdoshlar guruhi, media va raqamli platformalar kiradi. Har bir element yoshlarning ta'limdagi motivatsiyasi, ijtimoiy faolligi va kommunikativ madaniyatining shakllanishida o'ziga xos rol o'ynaydi. Masalan, oila bolalarning birinchi ijtimoiy makoni bo'lib, unda ular asosiy qadriyatlar va o'rganish motivlarini oladi. Maktab esa ijtimoiylashtirishning ikkinchi darajali muhitidir, unda bilim bilan birga ijtimoiy ko'nikmalar ham shakllanadi.

Zamonaviy sharoitda, ayniqsa raqamli muhitning ta'limdagi o'rni ortib bormoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning o'zaro aloqalari va bilim olish jarayonlarini yangi formatlarga olib kelmoqda. Shu bois, ijtimoiy muhitni keng qamrovli, integrativ tizim sifatida tahlil qilish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

2. Ijtimoiy muhit elementlari va ularning yoshlar ta'limidagi roli

Ijtimoiy muhit yoshlarning shaxsiyati va bilim olish jarayonida muhim omil bo'lib, uning tarkibiy qismlari — oila, maktab, tengdoshlar guruhi, media va raqamli platformalar — bir-biri bilan chambarchas bog'liq va o'zaro ta'sir qiladi.

Oila yoshlarning birinchi ijtimoiy muhitidir. Unda shakllanadigan qadriyatlar, bilimga boʻlgan munosabat va oʻrganish motivatsiyasi taʼlimdagi muvaffaqiyatning asosini tashkil qiladi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, ota-ona yordami va ijobiy oilaviy muhit bolalarning maktabga boʻlgan munosabatini mustahkamlaydi va ularning ijtimoiy koʻnikmalarini rivojlantiradi (Bronfenbrenner, 1979).

Maktab esa oʻquvchilarning ijtimoiylashtirilishi va akademik rivojlanishi uchun ikkinchi asosiy makondir. Maktab muhitining sifatli boʻlishi oʻquvchilarning bilim olishga boʻlgan motivatsiyasini oshiradi hamda ijtimoiy koʻnikmalarni shakllantirishda muhim rol oʻynaydi (Vygotsky, 1986).

Tengdoshlar guruhi yoshlarning ijtimoiy oʻzligini shakllantirishda markaziy oʻrin tutadi. Tengdoshlar bilan muloqot yoshlarning oʻzini anglash va ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi. Shu bois, maktab va ijtimoiy guruhlarning oʻzaro integratsiyasi yoshlar taʼlimida muvaffaqiyatga erishishda muhim hisoblanadi.

Media va raqamli platformalar esa zamonaviy ijtimoiy muhitning ajralmas qismidir. Onlayn resurslar, ijtimoiy tarmoqlar va taʼlim texnologiyalari yoshlarning oʻrganish jarayonini boyitadi, lekin ular ijtimoiy muhitni murakkablashtirib, yangi pedagogik yondashuvlarni talab qiladi (Selwyn, 2016).

Ushbu elementlarning oʻzaro taʼsiri ijtimoiy muhitning integrativ modelini shakllantirishga imkon beradi, bu esa yoshlarning taʼlim jarayonidagi oʻzini anglash, motivatsiya va ijtimoiy faollik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Ushbu maqola yoshlarning taʼlim jarayonida ijtimoiy muhitning oʻrni va taʼsirini aniqlash maqsadida amalga oshirilgan. Tadqiqot nazariy va empirik usullarni uygʻunlashtirishga asoslangan boʻlib, asosiy eʼtibor ijtimoiy muhitning tarkibiy elementlari va ularning taʼlimdagi taʼsirini tizimli oʻrganishga qaratildi.

Tadqiqot usullari:

1. Adabiyotlarni tizimli tahlil qilish

Tadqiqotda taʼlim, ijtimoiy psixologiya, pedagogika sohalaridagi zamonaviy ilmiy maqolalar, monografiyalar va yetakchi tadqiqotchilarning ishlari keng oʻrganildi. Bu usul orqali mavzuning nazariy asoslari, mavjud muammolar va ilgari oʻtkazilgan tadqiqotlarning natijalari tahlil qilindi. Shu bilan birga, oʻzbek tilidagi va xorijiy manbalar hamda soʻnggi 10 yil ichida nashr etilgan ilmiy adabiyotlar koʻrib chiqildi.

2. Kuzatuv usuli

Amaliy tajriba sifatida, maktab va oliy taʼlim muassasalarida taʼlim jarayoni davomida ijtimoiy muhitning turli jihatlari, jumladan, oʻquvchilar va talabalar oʻrtasidagi muloqot, guruh faoliyati, shuningdek, raqamli platformalarning taʼlimdagi qoʻllanilishi

o'rganildi. Kuzatuvlar yordamida ijtimoiy muhit elementlarining ta'lim samaradorligiga ta'siri yuzasidan empirik ma'lumotlar yig'ildi.

3. Nazariy tahlil

Tadqiqot davomida to'plangan nazariy va empirik ma'lumotlar tahlil qilinib, ijtimoiy muhitning yoshlarning ta'limdagi motivatsiyasi, kommunikativ madaniyati va ijtimoiy faolligiga ta'siri tizimli tarzda yoritildi. Ushbu tahlil ijtimoiy muhit elementlari va ta'lim jarayoni o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklarni aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyati

Mazkur metodologiya ta'lim jarayonida ijtimoiy muhitning murakkab va ko'p qirrali ta'sirini chuqur tushunishga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida, yoshlar ta'limini yanada samarali tashkil etish uchun innovatsion pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ta'lim siyosatini shakllantirishda, o'quv jarayonining sifatini oshirishda va yoshlar ijtimoiy faolligini rag'batlantirishda ilmiy asos bo'lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Natijalar va Muhokama. Ushbu bo'limda ijtimoiy muhit elementlarining yoshlarning ta'lim jarayonidagi ta'siri haqida olingan asosiy ilmiy natijalar va ularning tahlili keltiriladi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlarning ta'limdagi muvaffaqiyati va motivatsiyasi ijtimoiy muhitning bir nechta asosiy komponentlariga chambarchas bog'liq. Xususan:

Oila muhiti yoshlarning o'quvga bo'lgan qiziqishi va mustahkam motivatsiyasi shakllanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Oila tomonidan berilgan psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash ta'lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab muhiti o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi ijtimoiy aloqalar, tengdoshlar bilan hamkorlik va o'qituvchilar bilan munosabatlar sifatiga bog'liq holda, ularning ijtimoiy faolligi va o'z-o'zini anglashiga ta'sir qiladi.

Tengdoshlar guruhi yoshlarning shaxsiy rivojlanishida va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Tengdoshlarning qo'llab-quvvatlashi va ijobiy ta'siri o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning ta'limdagi qatnashuvini rag'batlantiradi.

Raqamli platformalar va media o'quvchilarning bilim olish jarayonini boyitadi, lekin shu bilan birga, o'quv motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillar ham mavjudligi aniqlandi. Shu bois, ta'lim jarayonida ularni to'g'ri boshqarish va nazorat qilish zarur.

Muhokama

Olingan natijalar mavjud ilmiy adabiyotlar bilan yaxshi mos keladi va ularni yanada mustahkamlaydi. Xususan, Bronfenbrenner (1979) nazariyasidagi ijtimoiy muhitning turli darajalari yoshlarning rivojlanishida va ta'limdagi muvaffaqiyatida muhim rol o'ynashi tasdiqlandi. Vygotsky (1986)ning ijtimoiy muloqot va o'zaro ta'sir orqali bilim olish modeli ham amaliyotda o'z tasdig'ini topdi.

Shuningdek, raqamli platformalarning ta'limdagi roli zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan yanada dolzarb masalaga aylandi. Bu sohada yangi pedagogik yondashuvlar va nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish zarurligi ko'rsatildi.

Tengdoshlar guruhi ta'siri, ayniqsa, yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhimligini ko'rsatib, bu borada maktablar va oliy o'quv yurtlarida ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish zarurligi ta'kidlandi.

Xulosa va takliflar. Yoshlarning ta'lim jarayonida ijtimoiy muhitning o'rni beqiyos ahamiyatga ega ekanligi tadqiqot davomida yana bir bor o'z isbotini topdi. Ijtimoiy muhitni tashkil etuvchi elementlar — oila, maktab, tengdoshlar guruhi, media va raqamli platformalar — o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonining sifatini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot asosida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Oila muhiti yoshlarning ta'lim motivatsiyasi va intellektual o'sishida asosiy tayanch manba bo'lib xizmat qiladi. Ijobiy psixologik muhit va ota-onaning o'quv jarayoniga faol jalb etilishi o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi.
2. Maktab muhiti yoshlarning nafaqat bilim olish, balki ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy qadriyatlar tizimini shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi.
3. Tengdoshlar guruhi yoshlarning ijtimoiy identifikatsiyasi, muloqot madaniyati va liderlik fazilatlarini rivojlantirishda kuchli ijtimoiy omil hisoblanadi.
4. Media va raqamli muhit ta'lim jarayoniga innovatsion imkoniyatlar yaratadi, biroq ularning nazoratsiz ta'siri yoshlarning diqqatini chalg'itishi mumkin. Shu sababli raqamli muhitni to'g'ri boshqarish strategiyalari ishlab chiqilishi zarur.
5. Ijtimoiy muhit elementlari o'rtasidagi muvozanat ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu bois, ta'lim tizimida integrativ yondashuv asosida ijtimoiy muhitni shakllantirish dolzarb masaladir.

Takliflar

Ta'lim siyosatida ijtimoiy muhitni yaxshilashga qaratilgan dasturlar ishlab chiqilishi zarur.

Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini kengaytirish lozim.

Maktab va oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy faol loyihalarni yo'lga qo'yish, yoshlarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'la oladi. Raqamli muhitdan samarali foydalanish uchun o'qituvchilar va o'quvchilarni raqamli savodxonlikka o'rgatish kerak.

Yoshlar daftari tizimi orqali ijtimoiy himoya va motivatsiya mexanizmlarini ta'lim tizimi bilan integratsiya qilish tavsiya etiladi. Bu yondashuv ijtimoiy muhitni mustahkamlash bilan birga, yoshlarning ta'limdagi ishtirokini yanada faollashtiradi.

Umumiy xulosa

Ijtimoiy muhitning barcha elementlarini yagona integrativ model sifatida ko'rib chiqish ta'lim tizimini takomillashtirishning yangi bosqichini belgilaydi. Bu model yoshlarning bilim olishga bo'lgan munosabatini, ijtimoiy faolligini va o'zini anglash darajasini oshiradi. Natijada, nafaqat individual muvaffaqiyat, balki ijtimoiy barqarorlik va milliy taraqqiyot uchun mustahkam asos yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.
2. Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and Language*. MIT Press.
3. Selwyn, N. (2016). *Education and Technology: Key Issues and Debates*. Bloomsbury Publishing.
4. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. W.H. Freeman and Company.
5. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
6. Karimova, D. (2022). "Raqamli muhitda yoshlarning ta'lim motivatsiyasi." *O'zbekiston Pedagogika Jurnal*, №3.
7. Tursunov, B. (2021). "Oila va maktab hamkorligining o'quvchi shaxsini shakllantirishdagi o'rni." *Ta'lim va Innovatsiyalar*, №4.
8. UNESCO (2023). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO Publishing.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-avgustdagi PQ-5217-son qarori "Yoshlar daftari" tizimini joriy etish to'g'risida.
10. Smith, P., & Green, A. (2020). *Sociological Perspectives on Education and Youth Development*. Routledge.